

Koldo Mitxelena hil da

Joxe Azurmendi

“Gizona gizon denez gero, zer den galdezka ari da”. Kezka existentzialezko hitz horiek *Euskal literaturaren etorkizuna* gai zuen artikulu baten hasiera estrainoa izan ziren 1951n. Mitxelenaren lehenengo agerpena euskal publiko irakurlearen aurrean.

Koldo Mitxelenaren bizitza publikoa, Euskadin, Autonomi Estatutua irabazi/galdu zen hartako gerran hasi eta Estatutua berriro irabazitako borroka artean bukatu, desarroilatu da. Bi mugari politiko horien artean, gairak gaiturik espetzeak eta heriotza-kondenak, euskaltzaleon maisua eta gidaria uncoro bera izan dugu, hiru hamarkada gogor erabakiorretan, estudioek adina euskararen maitasunak ematen zioten jakitatez eta zuhurtziaz. Mitxelenarekin beharko da kontatu, bai, gerra galdu eta lehenengo proskribizio beltzetik lanak eta penak nekez noizbait emandako bizi berrira, euskararen maldan gora ulertzeko frankismoaren azpian. Gu guztion historia hori Mitxelenarena da neurri handian. Berak markatu zizkigun euskararen gerraondoko bideak: euskara kaleratu beharra, biziko bazen; batasuna, etab., gaurko munduari egokitu beharra, hitz batean. Markatu ezezik, bideak egin egiten, aspergabe lan egin zuen, Jainkoak daki zenbat sakrifizioz.

Joan da. Eta bere obra hor geratzen zaigula, esaten da. Baina geratu, liburu eta artikuluren batzuk baino askoz gehiago da geratu dena, Mitxelenaren obra egiazkoa: gu guztiok, haren babes eta itzalpean hazi eta ikasiak euskal munduan; euskaltzaleen oraingo tenplea eta itzuri ezinezko xedeak helburu, garbi finkatuta.

Mitxelena ez da denok ohoratzen dugun zientzilari altua bakarik izan. Izan da hori, paregabekoa euskararen ikertzaileen zerrendan. *Egan*-eko lankidea eta langilea ere izan da, ordea; literatura berriaren eragilea, kritikoa eta suspertzaile; pentsamendu irekiagoen ate-zabaltzailea; euskararentzat jarrera errealistagoen eta efikaziaren planteatzaile gupida gabea; Olabide eta Orixeren kritikoa, Txillardegia eta Arestiren babes, gaurkoak baino egun estua-goetan; bera ere idazlea eta gai- nahiz idazkera-berriztatzailea gure tradizioan, Pizkunde-tradizioan bereziki; hainbat proiektu eta proiektuxoren bideratzaile desinteresatu askoa: ez dugu merezimendu luzeen kontaduriarik egingo. *Jakin*-en beti aitortu izan da, hasierako gure planteamenduak utzi eta 1959an bide berri bati ekin bazitzaion, gaur arte, aldakuntza horretan Mitxelenak izan zuela zerikusirik (ik. 21. zk., 47-48, 88-90, 162-166). Aldizkari hauxe bera ez da Mitxelena gabe orain dena. Euskal mugimendu gutzia, berdin.

Gizon horri da, aurren-aurrenik, omenaldia gaur denok zor dioguna, hizkuntzalari eta ez hizkuntzalariek, euskaltzale eta aber-tzale eta euskaldun guztiok. 80. urteak baino lehenago eta gehiago, Mitxelenak 50. eta 60. eta 70. urteak bete izan bait ditu, bestelako borrokak utzita, euskararen borrokan.

Zaila da gizonak beti zuzen asmatzea, borrokaren erdian zaila-go, eta posible da Mitxelenak ere ez beti zuzen asmatu izana. Gizona ez da beti berdin ibiltzen munduan, gazte izan zein zahar, lagun ibili ala nagusi, edo zeinen konpainian sarri afaldu. Prestue-nak ere inoiz laprast egitea lekuz kanpo, harritzekoegia ez da apika, inguruan jendeak aspaldi jakin nahi ez badu zein duen bere obligazioa eta bere lekua, eta bakoitzak ez dakienean bere lekuan egoten eta kunplitzen, Eusko Jaurlaritzan bertan esaterako, edo Unibertsitatean, Euskaltzaindian, CAPen, *Muga* izeneko aldizkari batean.

Hainbat omenaldi egin zaio azken urteetan eta egin behar zitzaionena egin gabe joan da. Denok zordun gintzaizkion. Zein gehiago, zein gutxiago, beharbada; denok asko, nolana ere. Baina, azken partean, talde eta interes batzuek apropiatuta balego

bezala joan dira gauzak, ez da behintzat posible izan Euskal Herri osoarentzat denon estimazioak obligatua egiten zuena izatea Koldo Mitxelena, are diferentzia politikotan zatikatzen ari zen gizarte honek ezer baino beharrago zuena ere: erreferentzia moral unibertsal bat, diferentzia guztien gainetik denok berdin beneratua.

Zientzilaria baino lehen eta gorago, Mitxelena beti horixe izan bait da: gizona. Tragediari gizonki buru egin diona, euskaldun gisa bere erantzukizuna osoki bere gain kontzientziatz hartu duen gizona (bere terminologiaz ari naiz baliatzen: ez da erretorika funebre). Hiritar gisa, bere gorabeherak izango zituen agian han-hemenka, norberak adina hor aldamenekoak ikusi behar izaten bait du (denok beharko ditugu, beraz, horiek konpartitu): milagroa izan beharko zukeen, bestalde, Mitxelenaren tenperamentu famatuak larrosak eta krabelinak bakarrik sortzea bere inguruetan, eta beti karitatea gabe, justiziarik ere beti egin ahal izatea. Ikustea dago, alabaina, hasieran aipaturiko saioa, literaturaren etorkizunaz batera gerra eta gartzelak pasa dituenaren meditazioa bere buruaz eta destino hautatuaz, elkarrekin josten bait ditu. Literatura zer izatearen arazoa, neu zer naizen da, lehenengo, eta zer onartzen dudan izatea. Ezagun dudarik, behintzat, era horretako meditazio idatzi bakarra dugu hau gerraondoko testuetan. Lekukotasun inpresionagarria, historikoki nahiz biografikoki. Heriotzak orain bere jatorrizko seriotasun bortitz guztiarekin agerterazten digu berriro:

“Hezur, mami, odol, ohitura, isuri, joera, sinesmen, izaera, pentsabide, besteri zor dizkiot eta bestetan txertatzeko ahalmena badut. Ongi aztertuz gero, ez naiz bitartekoa besterik. Eta nere nortasun hutsa jazten duten “zer” hauek ez dira nere buruari erantsi dizkiodan gauzak, nolana ere erantz ditzakedan jazkiak. Gerekoikeriak maitasun hori maiz lainotzen badu ere, maiteago ditut —neureago, alegia— neure nortasun berezia baino eta, hala behar bada, geure bizi bakar ezin-berrituzkoa galbidean jarri ezezik, galdu ere egingo dugu ezinbestean zori gaiztoa onarturik, aurrekoengandik ondorengoengana doan “lokarri zaharra” eten ez dedin” (1951).

Galdua galduta zegoen eta, joanak joanda utziz, makina bat euskaldunek eta abertzalek nahiago zuen berriro bere negozio partikularretara itzuli, bere bizimodua “errealismoz” egitera. Aliatuen laguntzaren esperantza ere itzaltzera zihoan. Hori zen testuingurua. Oso bestelakoa ote da frankismoaren ondoren honetan?

Nahi badugu eta ez, nondik ez dakigula gatoz eta ez dakigun norabait goaz. Oso gauza sinplea da. Puntutxo bat denboran. Eta aukera bat egin beharra bitarte horretarako, bakoitzari tokatu zaigun lekuan eta eman zaigun denbora-mutturarekin nola jokatu nahi dugun. Ez dago beste misteriorik.

Mitxelenak bere hautua egin zuen. Gero zientzilari handia izan bada, kritikoa, idazle bikaina, etab., sentidua guzti horri eman, ez dio exitoak ematen, baizik oinarrian beti egon den egun zailetan egindako aukerak, Euskal Herriaren eta euskararen bizitzaren alde; ondo jakinik, "lan nekagarri hori, ia ezin jaso ahaleko zama astun hori gure gain dagoela, ez duela bestek egingo, ez digula inork eramango". *Amor fati*, behin eta berriro errepikatu du Mitxelenak gerraondoko urteotan. Axalkerian geratu gabe, urte haie-tako tonu etsi estoikoan ageri da Mitxelena izan den herri baten maisua. Argi piztura edozein tximeleta hurbiltzen omen da. Argiak, ordea, piztu eta itzali egiten dira denboran. Denboraren azpiagotik, hilezkor mintzatuz jarraitzen zaigun Mitxelena izan denaren ahotsa, iturriko ilun hura da: "Jakin dezagun, egiteko hau hartzen badugu, geure bizirako lana hartzen dugula. Aurrekoen ondarea, oinordeko garenez, dagoen dagoenean, gogo onez eta inork behartu gabe, geurez hartu behar. Negar alferrik eta errenkurarik gabe lanean iharduteko, urteek zarpildu-itzalia..., lehengora ekarriko ez bagendu ere, halabehar gogorrek menderatuko bagintu ere. Antzinakoen *amor fati* hura (...) alde zurretik ongi ikas dezagun".

Mitxelena hori, lehen eta oraingo egiazkoa, ez joan egin da eta ez itzali egingo zaigu. Bakoitzak jakin behar du, zer den eta non dagoen. Eta ikasi zuenak, Mitxelenari berari besteak beste ikasi, ez du utziko haize-bafadaren batzuek orain nolana eten diezaguten aurrekoengandik ondorengoengana lotzen gaituen lokarri zaharra.

J.A.